

Paradigma'nın Gündemindekiler

Kant, Saf Aklın Eleştirisi

G. Steiner, Babil'den Sonra: Dilin ve Tercümenin Boyutları

Joseph Rouse, Bilgi ve İktidar/Bilimin Politik Felsefesine Doğru

M. Sheikh, İslâm Felsefesi Terimleri Sözlüğü

Hugh J. Silverman, Tekstüalitelere

S. Priest, Zihin Felsefesine Giriş

Ralph Waldo Emerson, Denemeler ve Konuşmalar

W. T. Jones, Batı Felsefesi Tarihi (III, IV ve V. Cilt)

Dermot Moran, Fenomenolojiye Giriş

Bryan Magee, Wagner ve Felsefe

Din Sosyolojisi Elkitabı

Editör:

Michele Dillon

Din Sosyolojisi Elkitabı
Editör: Michele Dillon

Kitabın Özgün Adı
Handbook of the Sociology of Religion (Cambridge University Press, 2003)

Türkçesi
Hüsamettin Arslan

Türkçe Yayın Editörü
Ekrem Ayyıldız

Bu kitabın Türkçe yayın hakları *Cambridge University Press*'ten alınmıştır ve **Paradigma Yayıncılık**'a aittir; hiçbir bölümü yayıncının izni olmaksızın fotokopi ve bilgisayarla hiçbir elektronik ya da mekanik araçla yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

1. Baskı, İstanbul, Ekim 2014

Dizgi-Mizanpaj
Hülya Aşkın Bilen

Kapak
Demos Copy

Baskı
Bahri Mutlu Matbaası
Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi C Blok No: 256
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Sertifika No: 18569

ISBN: 978-975-7819-90-5

Paradigma Sosyoloji Serisi: 12

1. Modernite ve Sosyoloji; 2. Din Sosyolojisi;
3. Din ve Politika; 4. Din ve Sosyal Değişme
5. Din ve Ekonomi; 6. Din ve Kimlik;
7. Sivil Toplum ve Sivil Din; 8. Din ve Şiddet
9. Din ve Sosyal Eşitsizlik; 10. Din ve Bilgi Sosyolojisi.

PARADİGMA YAYINCILIK

Alemdar Mah. Ticarethane Sok.
Üçpınar Hanı No: 21/1 – 34110
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0 212) 528 19 28
Faks: (0 212) 526 81 52
www.paradigmakitap.com
info@paradigmakitap.com

Din Sosyolojisi Elkitabı

Editör
Michele Dillon

İçindekiler

Birinci Kısım: Sosyolojik Bilgi Alanı Olarak Din

1. Geç Modernitede Dinin Sosyolojisi 3
Michele Dillon
2. Dini İnceleyerek Sosyolojikleştirmek 23
Robert Wuthnow
3. Toplumun ve Kültürün Ritüel Kökleri 45
Robert N. Bellah
4. Dinin ve Dinlerin Çağdaş Küresel Toplumdaki Sosyal
Formları 65
Peter Beyer
5. Din Sosyolojisinin Evrimi: Tema ve Varyasyonlar 89
Grace Davie

İkinci Kısım: Din ve Sosyal Değişme

6. Din Sosyolojisinin Demografik Yöntemleri 113
Michael Hout
7. Birleşik Devletler’de Kilise’ye Katılım 123
Mark Chaves ve Laura Stephens
8. Dinî Ekonomilerin Dinamikleri 139
Roger Finke ve Rodney Stark
9. Sekülerleşme Tartışmasını Tarihselleştirmek 159
Philip S. Gorski

10. **Procrustean Yataktan Kaçmak: Dinî Organizasyon İncelemelerinin Eleştirel Analizi, 1930-2001** 179
Patricia M. Y. Chang
11. **Din ve Spiritüallite: Entegre Bir Analize Doğru** 199
Wade Clark Roof

Üçüncü Kısım: Din ve Hayatın Seyri

12. **Dinî Sosyalleşme: Etkinin Kaynakları ve Failin Etkileri** ... 219
Darren E. Sherkat
13. **Retorikte ve Pratikte: Lokal Cemaatlerde “İyi Aile”yi Tanımlamak** 239
Penny Edgell
14. **Dindarlık ve Spiritüallite: Geç Yetişkinlikteki Yörüngeler ve Hayati Katılım** 261
Michele Dillon ve Paul Win
15. **Din ve Sağlık: Vaka İncelemeleri Olarak Depresif Semptomlar ve Moralite** 277
Michael E. McCullough ve Timothy B. Smith

Dördüncü Kısım: Din ve Sosyal Kimlik

16. **Dinî Kimlikler ve Dinî Kurumlar** 299
Nancy T. Ammerman
17. **Din ve Yeni Göçmenler** 327
Helen Rose Ebaugh
18. **“Ana Yol”da ya “Dolambaçlı Patikada”da Yolculuk: Birleşik Devletler ve İsrail’deki Musevi Kimliği** 349
Arnold Dashefsky, Bernard Lazerwitz ve Ephraim Tabor
19. **Sinagog Duvarlarının Ötesi** 379
Lynn Davidman
20. **Konumundan Olma/Konuşlanma: Feminist Araştırmayı Din Sosyolojisiyle İlişkilendirmek** 401
Mary Jo Neitz

Beşinci Kısım: Din, Politik Davranış ve Kamu Kültürü

21. **Din ve Politik Davranış** 429
Jeff Manza ve Nathan Wright

22. Kamu Alanındaki Dinî Sosyal Hareketler: Organizasyon, İdeoloji ve Aktivizm	455
<i>Rhys H. Williams</i>	
23. Ahlaki Düzenin Haritasını Çizmek: Dinî Çatışma ve Değişme Alanını Resmetmek	481
<i>Fred Kniss</i>	
24. Birbirine Bağımlı Şeyler Olarak Sivil Toplum ve Sivil Din ..	505
<i>N. J. Demerath III</i>	
25. Din ve Şiddet: Mukayeseli Perspektifte Sosyal Süreçler	521
<i>John R. Hall</i>	
Altıncı Kısım: Din ve Sosyo-Ekonomik Eşitsizlik	
26. Din, İnanç-Temelli Cemaat Örgütlenmesi ve Adalet İçin Mücadele	555
<i>Richard L. Wood</i>	
27. Latin Uyanışı, Sınır Realiteleri ve İnanç-Temelli Organizasyonlar	577
<i>Milagros Peña</i>	
28. Dünyevi mi Yoksa Öte-Dünyevi mi?: Kent Dinî Bölgesinde “Aktivizm”	595
<i>Omar M. McRoberts</i>	
Referanslar	611
İndeks	695

Katkıda Bulunanlar

Nancy T. Ammerman

School of Theology and Department of Sociology
Boston University

Robert N. Bellah

Department of Sociology
University of California-Berkeley

Peter Bayer

Department of Classic and Religious Studies
University of Ottawa

Patricia M. Y. Chang

Institute for the Study of Religion and American Life
Boston College

Mark Chaves

Department of Sociology
University of Arizona

Arnold Dashefsky

Department of Sociology
University of Connecticut

Lynn Davidman

Program in Judaic Studies
Brown University

Grace Davie

Department of Sociology
University of Exeter

N. J. Demerath III

Department of Sociology
University of Massachusetts

Michele Dillon

Department of Sociology
University of New Hampshire

Helen Rose Ebaugh

Department of Sociology
University of Houston

Penny Edgell

Department of Sociology
University of Minnesota

Roger Finke

Department of Sociology
Pennsylvania University

Philip S. Gorski

Department of Sociology
University of Wisconsin

John R. Hall

Department of Sociology
University of California

Michael Hout

Department of Sociology
University of California-Berkeley

Fred Kniss

Department of Sociology and Anthropology
Loyola University

Bernard L. Lazerwitz

Department of Sociology
Bar Ilan University-Israel

Jeff Manza

Department of Sociology
Northwestern University

Michael McCullough

Department of Psychology
University of Miami

Omar McRoberts

Department of Sociology
University of Chicago

Mary Jo Neitz

Department of Sociology
University of Missouri

Milagros Pena

Department of Sociology
University of Florida

Wade Clark Roof

Department of Religion
University of California-Santa Barbara

Darren Sherkat

Department of Sociology
Southern Illinois University

Timothy Smith

Department of Psychology
Brigham Young University

Rodney Stark

Department of Sociology
University of Washington

Laura Stephens

Department of Sociology
University of Arizona

Ephraim Tabory

Department of Sociology
Bar Ilan University-Israel

Dhys H. Williams

Department of Sociology
University of Cincinnati

Paul Wink

Department of Psychology
Wellesley College

Richard Wood

Department of Sociology
University of New Mexico

Nathan Wright

Department of Sociology
Northwestern University

Robert Wuthnow

Department of Sociology
Princeton University

Teşekkür

Bu metne katkıda bulunanlara çok müteşekkirim;
birçoğu yalnızca kendi metni üzerinde çalışmakla yetinmedi; diğerlerinin metinlerini de okudu ve yorumlarıyla katkıda bulundu.

Birinci Kısım

Sosyolojik Bilgi Alanı Olarak Din

Birinci Bölüm

Geç Modernitede Dinin Sosyolojisi

Michele Dillon

Eğer dinin sosyolojik önemi konusunda herhangi bir şüphe var idiyse, 11 Eylül 2011 Salı sabahının terörist olayları ve bu olayları müteakip dinin çağdaş zamanlarda sorun olduğuna ilişkin uyanan bilincimiz bu şüpheyi ortadan kaldırmıştır. Terörist eylemler bir dini fundamentalizme (kökten dinciliğe, ç.) bağlılığın nasıl insanların ölümüne yol açabileceğini ve birçok insanın hayatını nasıl ebediyen değiştirebileceğini kristalize etmiştir. Terörist saldırılara kamu tepkisi dinin şu farklı boyutunu göstermiştir: Ritüelin ölenlere pozitif kültürel bağlılıklarını hatırlatma ve bir felaket anında komünal birlik ve dayanışmayı pekiştirme gücü. Yirmi birinci yüzyılın başlangıcında çiçeklerle, fotoğraflarla, çelik ve plastik haçlarla bezenmiş doğaçlama kamu merasimlerinin ve mum ışıklarının metropollerin en moderninin ve medenisinin merkezi Manhattan'ı aydınlatacağını kim düşünebilirdi?

Yeni bir yüzyılın şafağına, dinin bireylerin hayatlarındaki ve kamu kültüründeki çöküşünün eşlik etmediği açıktır. Giderek rasyonellenen toplumumuzdaki büyü bozumuna rağmen ve belki de bu büyü bozumundan dolayı din gündelik sosyal, ekonomik ve politik aktiviteye anlam vermeye ve bu aktiviteye nüfuz etmeye devam ediyor. Klasik sosyal teorisyenlerin dinin modern toplumda önemini korumaya devam edeceğini görememiş olmalarının ve günümüz teorilerinin çoğunun din aleyhine bir tavrı benimsemiş olmalarının birçok ne-

deni vardır. Entelektüel perspektiften bakıldığında bu genelde hem akla aşırı vurguyu hem de dini modern sosyal düşüncenin karakteristiği durumundaki rasyonel akıldışılık alanına havale etme eğilimini yansıtır. Daha net bir biçimde söylemek gerekirse, akla aşırı vurgu hesapçı, enstrümantal/araçsal rasyonaliteye bütün sosyal eylem formlarının nihai belirleyicisi olarak vurgu yaparken, dini rasyonel alanın dışına havale etme eğilimi, din ile aklın doğaları gereği birbiriyle uzlaşmaz olduklarını öne sürer.

Max Weber'in (1904-5/1958) öngördüğü enstrümantal/araç olarak aklın tahakkümü/hakimiyeti kesinlikle gerçekleşmiştir. Ekonomik-teknolojik rasyonalitenin globalleşen toplumumuzun yegane lokomotif olduğu fikrine muhtemeldir ki kimse meydan okuyamaz. Sözüün gelişi özgür ticaretin mantığı, şirketlerin üretim maliyetlerinin nispeten düşük olduğu şehirlere, bölgelere ve ülkelere taşınmasına meşruiyet sağlar. Teknolojik gelişme korporasyonlara/şirketlere müşterileriyle internet kanalıyla çok daha az masraflı iletişimde bulunma imkanı verir ve sonuçta yakın zamanlara kadar şirket ilişki şebekelerinin anahtar unsuru durumundaki insan ileticileri bay-pas etmeyi tercih etmiştir; seyahat acentaları ve araba satıcıları bu türden kolayca tespit edilebilir "tekno-kurban" gruplarıdır. Boeing Seattle'dan Chicago'ya taşındığında ve Guinness İrlanda'dan Brezilya'ya taşındığında araç-amaç-hesapçıları toplum değiştirmenin maliyetlerini ya da toplum ile mekan özdeşliğinin kaybındaki kültürel zararı hesaplamamışlardır. Bugünün dünyasında, profesyonel sporların çok iyi örneklerini oluşturdukları üzere, takımlar taşınabilir/nakledilebilirdir ve fanatik bağlılık neredeyse oyuncuların sözleşmeleri kadar alınıp satılabilir durumdadır.

Bir bütün olarak meslekler halinde kodlanan rasyonalite, rönesans iklimi anlamına değil, uzmanlaşmanın saygı ve itibar alameti olduğu anlamına geliyor. Bu yüzden sosyolojide, Robert Wuthnow'un ileri sürdüğü (2. Bölüm) gibi, çoğu sosyologun din gibi alanlardaki sorunlara ilgisizliğine yol açan şey şahsi önyargı değil, büyük ölçüde aşırı uzmanlaşmadır (subspecialisation: daha alt birimler halinde uzmanlaşma,ç); çünkü onlar bu alt alanları kendi asli uzmanlıklarının dışında kalan alanlar olarak anlıyorlar. Sosyolojinin sosyal fenomenlerin birbirleriyle bağlantılarını vurguladığı durumlarda bile, kurumsal pratikler (sözüün gelişi kararların yayınlanması ve desteklenmesi) ve disiplinin rasyonel organizasyonu uzmanlaşmayı (mesela Amerikan Sosyoloji Cemiyeti içinde her birinin kendi üyeleri, konsülü ve haber bülteni bulunan farklı bölümleri) gerektiriyor.

Hesapçı rasyonalitenin egemenliğine rağmen stratejik olmayan eylem ve kontekst örnekleri vardır; hem stratejik hem de stratejik olmayan eylem ve kontekstler birarada varolabilirler. En stratejik tekno-ekonomik alanlardaki bireysel ve kolektif davranışta bile etik'in hala önemli bir yeri var. Sözüün gelişi Dünya Ticaret Merkezi'nin teröristlerce tahribi sırasında çalışanlarının üçte ikisinden fazlasını kaybeden devlet tahvili satıcısı (government bonds trader) Cantor Fitzgerald, kurbanların ailelerine ilk yardımlarından dolayı (kurban ailelerine yardım amacıyla mahalli bir otelde onların iâşelerini ve başka ihtiyaçlarını karşılamıştır) övgüye layık görülmüştür. Saldırıdan bir hafta sonra, kayıp çalışanları hesapların karışmasını önleyeceğini dile getirerek aylık çizelgelerden çıkarsa da Cantor Fitzgerald daha sonra ortakların karlarının yüzde yirmi beşini müteakip on yıl kurbanların ailelerine tahsis etme kararı almıştır; bu (kamuyla iyi ilişkiler kurmasına yolaçmış olsa da) ekonomik mülahazalarla değil etik mülahazalarla alınmış bir karar gibi görünüyor.¹ Daha genel bir tespit yapmak gerekirse, Birleşik Devletler gibi gelişmiş kapitalist toplumlarda aileye, cemaate ve ulusa bağlılık ekonomik karar almada meşru bir faktör olmaya hala devam ediyor; şirketlerin ifrat düzeyindeki açgözlülüklerine ve pazarda etik davranışın etkisini yok etme eğilimlerine rağmen devam ediyor. Kısacası, enstrümantal akıl modern hayatın yegane harekete geçirici faktörü değil; kontratın/sözleşmenin ahlaki, duygusal ya da Durkheim'ın (1893/1997) kontratın kontrata bağlı olmayan unsurları diye adlandırdığı unsurları, belirlenmesi zor tarzlarda da olsa genellikle sosyal davranışı şekillendirmeyi sürdürüyor.

Akıl ile duygunun birbirini itmekten çok birbirleriyle bu kaynaşmaları Douglas Massey'in Amerikan Sosyoloji Cemiyeti'nde yaptığı 2001 başkanlık konuşmasının odaklandığı konuydu. Massey (2002: 2) şunların altını çizdi: "insanlar *yalnızca* rasyonel değildir. Bizi insan yapan şey zaten-mevcut duygusal köklerimize rasyonel bir unsurun *eklenmesidir* ve ilgi odağımız rasyonalite ile emosiyonalite (duygusalılık) arasındaki ilişki olmalıdır; ikincisini görmezden gelerek ilkini teorize etmek değil ya da birini diğersinin karşıt kutbuna yerleştirmek değil (vurgular metnin kendisinden)." Akıl ile duygu arasındaki ilişkiyi Robert Bellah'ın "toplum ve kültürün ritüel kökleri" ile ilgili analizi çok açık bir biçimde ortaya koyuyor (Bu kitapta, 3. Bölüm). Bellah ritüelin

¹ Cantor Fitzgerald'ın verdiği tam sayfa ilana bakınız: *The New York Times*, October 31, 2001, s. C3.